

De kijk op herstelbemiddeling door jeugdige daders
in een Justitiële Jeugdinstelling

Een kritisch onderzoek naar herstelbemiddeling

De kijk op herstelbemiddeling door jeugdige daders in een Justitiële Jeugdinstelling

Een kritisch onderzoek naar herstelbemiddeling

Masterthesis

Master: Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken

Student: Marjolijn Hordijk (3111377)

Thesisbegeleider: Dr. Chris Baerveldt

Cursusjaar: 2010-2011

Datum: 27 juni 2011

Universiteit Utrecht

De kijk op herstelbemiddeling door jeugdige daders in een Justitiële Jeugdinstelling

Een kritisch onderzoek naar herstelbemiddeling

Marjolijn Hordijk – Universiteit Utrecht

Samenvatting- Herstelbemiddeling tussen slachtoffers en jeugdige daders, als reactie op het plegen van een strafbaar feit, begint in Nederland een steeds belangrijker positie te krijgen. In de meeste onderzoeken naar herstelrecht staat het slachtoffer centraal of wordt een herstelprogramma geëvalueerd. In dit kwalitatieve onderzoek zijn 8 jongeren in een Justitiële Jeugdinstelling met een behandelmaatregel geïnterviewd over hun kijk op herstelbemiddeling en is gevraagd naar de redenen om al dan niet deel te nemen aan een herstelgesprek. Uit de interviews komt naar voren dat er verschillend wordt gedacht over herstelbemiddeling. Redenen die worden gegeven om mee te doen zijn o.a. het slachtoffer helpen, excuses aanbieden, opluchting en angst voor wraak. De jongeren die een herstelgesprek niet zien zitten, hebben hier ook verschillende redenen voor, zoals het verleden achter zich laten, de tijd tussen het delict en een herstelgesprek, desinteresse voor (leed van) het slachtoffer en moeite met een confrontatie. In de discussie worden vier praktische consequenties van herstelbemiddeling bij deze jongeren besproken. Dit zijn de rol van de eigen familie bij herstelgesprekken, de tijdsduur tussen het delict en het herstelgesprek, het ontwikkelen van verantwoordelijkheidsgevoel van daders door herstelbemiddeling en de toepasbaarheid van herstelbemiddeling bij slachtoffers en daders die elkaar kennen.

Trefwoorden - Herstelbemiddeling, herstelrecht, slachtoffer-dader bemiddeling, herstelgesprek, jeugdcriminaliteit

Inleiding

Jongeren in Nederland komen in aanraking met het jeugdstrafrecht wanneer zij worden verdacht van het plegen van een strafbaar feit. Sinds enkele decennia wordt in meer dan 100 landen ook een andere vorm van recht toegepast als reactie op het plegen van strafbare feiten, namelijk het herstelrecht (Van Ness, 2005). Herstelrecht focust zich op het herstellen van materiële en immateriële schade en op het herstellen van de relaties die zijn beschadigd door een delict. Dit heeft verschillende doelen, namelijk leedverwerking voor het slachtoffer, het vergoeden van schade en de reïntegratie van de dader in de maatschappij (Hokwerda, 2004).

In Nederland heeft herstelrecht nog geen vaste wettelijke basis. Binnen het strafrecht wordt echter al wel gewerkt volgens de principes van het herstelrecht. HALT en andere taakstraffen zijn hier voorbeelden van (Hokwerda, 2004). Maar er bestaat nog een andere toepassing van herstelrecht in Nederland, namelijk herstelbemiddeling. Bij herstelbemiddeling worden dader en slachtoffer op vrijwillige basis met elkaar in contact gebracht. Dit contact kan op verschillende manieren worden vormgegeven, bijvoorbeeld door een slachtoffer-dadergesprek en door middel van een briefwisseling tussen slachtoffer en dader.

Herstelrecht wordt door sommigen gezien als de beste manier om te reageren op criminaliteit. Voorstanders menen dat in het herstelrecht meer rekening wordt gehouden met de behoeften van slachtoffers, daders en de maatschappij dan bij het conventionele strafrecht (Morris, 2002). Critici van deze vorm van recht menen echter dat er geen bewijs is voor de effectiviteit van herstelbemiddeling en dat de rechten van de participanten onvoldoende worden beschermd (Ward & Langlands, 2008).

Onderzoeken naar herstelrecht richten zich in veel gevallen op de slachtoffers. Daders blijven hierin vaak onderbelicht, terwijl zij een essentieel onderdeel uitmaken van herstelbemiddeling. Er zijn wel onderzoeken gedaan naar de ervaringen van daders tijdens slachtoffer-daderbemiddeling, maar over de manier waarop zij aankijken tegen herstel met hun slachtoffer is nog maar weinig bekend. Meer kennis over de gevoelens, ideeën en meningen van daders op het gebied van herstelbemiddeling is zeer relevant. Dit kan bijdragen aan een betere toepassing van herstelbemiddeling, wat ten goede komt aan de leedverwerking, herstel van schade en reïntegratie van daders in de samenleving. Daarom wordt in dit onderzoek een antwoord gegeven op de vraag:

Hoe kijken jeugdige daders met een behandelmaatregel aan tegen herstelbemiddeling en welke redenen hebben zij voor het al dan niet willen deelnemen aan een herstelgesprek?

Literatuur

In dit onderdeel wordt de literatuur besproken die nodig is om tot een goed begrip van herstelbemiddeling bij jeugdige daders te komen. Allereerst wordt uitgelegd wat (ernstige) criminaliteit is en op welke manieren dit vanuit het conventionele jeugdstrafrecht wordt aangepakt. Vervolgens komt als reactie op deze conventionele aanpak het herstelrecht aan bod. Dit deel beslaat de theorie, de aangetoonde effecten en de toepassing van herstelrecht, en de voorwaarden waaraan slachtoffers en daders moeten voldoen voor deelname aan herstelbemiddeling. Ten slotte wordt ingegaan op de relevantie van dit onderzoek en de punten waar rekening mee moet worden gehouden gedurende de dataverzameling.

Jeugdcriminaliteit

Alle kinderen doen wel eens dingen die niet mogen. Dat hoort bij het opgroeien en de ontwikkeling die zij doormaken naar zelfstandigheid. Echter, wanneer kinderen de wet overtreden door het plegen van een strafbaar feit, is er geen sprake meer van een normale ontwikkeling. Bij het vertonen van strafbaar gedrag wordt er gesproken van jeugdcriminaliteit (Wat is jeugdcriminaliteit, n.d.). Deze criminaliteit kan lichte en zware vormen aannemen. Lichte delicten bestaan bijvoorbeeld uit (winkel)diefstal, discriminatie, vernieling aan auto's of het gebruik van graffiti op gebouwen. Diefstal met geweld, (poging) tot moord/doodslag en seksuele misdrijven vallen onder de zware delicten. In het WODC rapport 'Criminaliteit en Rechtshandhaving 2009' staat dat de geregistreerde jeugdcriminaliteit vandaag de dag voornamelijk bestaat uit vermogensdelicten en vernielingen tegen de openbare orde en gezag. In de afgelopen tien jaar is ook een groei te zien in het aantal geregistreerde geweldsdelicten en is de meisjescriminaliteit toegenomen (de Heer-de Lang & Kalidien, 2010).

Er bestaan verschillende theorieën over de oorzaken van jeugdcriminaliteit. In veel gevallen is er niet één oorzaak aan te wijzen, maar ontstaat criminaliteit door een combinatie van verschillende factoren. Uit meerdere onderzoeken is gebleken dat onder andere de gezinssituatie, achtergrond van de ouders, school, vrienden, antisociaal gedrag en stressvolle levensgebeurtenissen risicofactoren zijn voor het vertonen van delinquent gedrag (van der Heijden-Attema & Bol, 2000; Loeber, 1990).

Onderzoeken van de laatste twee decennia naar de kinderlijke ontwikkeling tonen aan dat jongeren in de vroege adolescentie (12-16 jaar) op cognitief en intellectueel gebied achterlopen op volwassenen. Dit beïnvloedt het zelfstandig beoordelingsvermogen van jongeren waardoor zij sneller dan volwassenen vervallen in delictgedrag. Gemiddeld vanaf het zestiende jaar zijn deze cognitieve gebieden ontwikkeld tot het niveau van volwassenen

(Weijers, 2008a). Naast het cognitieve vermogen zijn de impulsiviteit en de vatbaarheid voor groepsdruk van belang om delictgedrag van jongeren te kunnen verklaren. Zeker voor jongens geldt dat zij zeer vatbaar zijn voor impulsen en dat de beheersing hiervan rond het achttiende jaar vaak nog niet is voltooid (Weijers, 2000). Volgens Giordano (2003) speelt de beïnvloeding van leeftijdsgenoten tijdens de vroege adolescentie ook een grote rol bij het ontwikkelen van gedrag. Ook uit onderzoek van Haynie (2001) blijkt dat het hebben van delinquente vrienden een voorspeller is voor het vertonen van delinquent gedrag door jongeren. Daarnaast is er bij deze jongeren nog weinig sprake van oriëntatie op de toekomst. Doordat zij zich richten op de korte termijn effecten van hun daden denken zij niet aan de gevolgen van deze daden. Hierdoor zijn zij eerder geneigd een delict te plegen dan volwassenen. Ten slotte kan antisociaal gedrag een rol spelen bij het ontwikkelen van delinquent gedrag.

Moffit (1993) maakt een tweedeling in het antisociale gedrag dat criminele individuen vertonen. Deze tweedeling bestaat uit *'life-course persistent'* antisociaal gedrag en *'adolescent-limited'* antisociaal gedrag. Een klein deel van de jongeren vertoont gedurende hun hele leven antisociaal gedrag. Deze groep ontwikkelt door een combinatie van biologische processen en omgevingsfactoren een antisociale persoonlijkheid. Het merendeel van de criminele jongeren valt echter in de *adolescent-limited* groep. Deze jongeren vertonen alleen tijdens de adolescentie antisociaal gedrag. Dit wordt veroorzaakt door de discrepantie tussen biologische processen en sociale verantwoordelijkheden die ontstaat door de groei naar volwassenheid. Dit wordt ook wel de *'maturity gap'* genoemd. Door het antisociale gedrag dat hierdoor ontstaat, belanden deze jongeren vaak in de criminaliteit (Moffit, 1993). In Nederland bestaan verschillende methoden om de criminaliteit onder de jeugd aan te pakken.

De aanpak van jeugdcriminaliteit

Op verschillende manieren en niveaus in de samenleving wordt geprobeerd om delinquent gedrag te voorkomen of te bestrijden. Door middel van overheidscampagnes, projecten op scholen, vroegsignalering bij risicogezinnen en voor- en vroegschoolse educatie wordt gepoogd de opvoeding en ontwikkeling van kinderen te stimuleren en jeugdcriminaliteit tegen te gaan. Repressie en preventie van jeugdcriminaliteit vindt ook plaats door het opleggen van sancties. Wanneer jongeren de wet overtreden, worden zij hiervoor gestraft middels het jeugdstrafrecht. Deze sancties hebben een repressieve werking, omdat de straf wordt opgelegd na het plegen van een delict. Er gaat echter ook een preventieve werking uit van straffen, omdat het vooruitzicht op een sanctie andere jongeren kan weerhouden om een delict te

plegen (de Jonge & van der Linde, 2004). De mogelijke sancties bestaan uit zware straffen, zoals detentie en een behandelmaatregel of uit lichte straffen, zoals een taakstraf en een geldboete. Bij het opleggen van de straf wordt altijd rekening gehouden met het proportionaliteitsbeginsel ‘straf naar de mate van schuld’ en met een zo gunstig mogelijke uitkomst voor de maatschappij (Weijers, 2008b).

Wanneer een jongere een dermate ernstig delict heeft gepleegd en intensieve zorg en behandeling nodig is om herhaling te voorkomen, legt de rechter een PIJ-maatregel (Plaatsing in een Inrichting voor Jeugdigen) op. Deze behandelmaatregel wordt in de volksmond ook wel jeugd-TBS genoemd. Delicten die worden bestraft met een PIJ-maatregel variëren van (gewapende) overvallen tot (poging tot) moord. Een PIJ-maatregel wordt voor minimaal 2 jaar opgelegd en kan, afhankelijk van het delict en de geestelijke ontwikkeling, worden verlengd tot maximaal 6 jaar. De jongeren worden in die tijd behandeld en heropgevoed om weer terug te kunnen keren in de maatschappij (De Jonge & van der Linden, 2004).

Sinds enkele decennia is er in veel landen een mogelijkheid bijgekomen om te reageren op criminaliteit, namelijk het herstelrecht. Herstelrecht kwam op uit onvrede over het huidige jeugdstrafrecht waarin volgens velen te weinig rekening wordt gehouden met de behoeften van daders, slachtoffers en de gemeenschap (Morris, 2002). Door Zehr (1990) wordt herstelrecht gezien als een nieuwe lens om naar recht en criminaliteit te kijken.

Herstelrecht

Herstelrecht is overgekomen uit Noord-Amerika en uit Nieuw-Zeeland waar de Maori bevolking herstelgesprekken introduceerde als gepaste manier om te reageren op jeugdcriminaliteit (Johnstone & Van Ness, 2007). Van oorsprong is het een meer praktijkgestuurde beweging dan een theoretisch gestuurde beweging (Ward & Langlands, 2008). Tegenwoordig wordt herstelrecht over de hele wereld op verschillende manieren toegepast en bestaan er verschillende definities van herstelrecht. Een definitie die veel wordt gebruikt, is dat herstelrecht een proces is waarbij alle betrokkenen van een delict samenkomen om gezamenlijk tot een oplossing te komen voor de nasleep van het delict en de gevolgen voor de toekomst (Hokwerda, 2004). De doelen die hierbij worden nagestreefd, zijn het herstellen van materiële en immateriële schade, leedverwerking, het herstellen van relaties, reïntegratie en het verminderen van recidive (Hokwerda, 2004).

Herstelrecht biedt de mogelijkheid aan personen die direct zijn geraakt door het delict om betrokken te worden bij de reactie op het delict. Voorstanders van herstelrecht geven verschillende redenen voor het toepassen van herstelrecht bij jeugdcriminaliteit. Herstelrecht

zou meer rekening houden met de gevoelens van slachtoffers en het leed dat hen is aangedaan. Dit geeft hen meer genoegdoening dan bij de toepassing van het conventionele strafrecht (Wemmer & Cyr, 2005). Daarnaast zou herstelrecht slachtoffers helpen om het gevoel van veiligheid, eigenwaarde en controle over het eigen leven te vergroten (Morris, 2002). Bradshaw, Roseborough en Umbreit (2006) noemen als voordelen van herstelrecht dat de dader verantwoordelijk wordt gehouden, dat het slachtoffer emotionele en materiële steun wordt geboden en dat er wordt toegewerkt naar het ontwikkelen van een veilige en zorgzame omgeving voor slachtoffer en dader. Een verschil tussen het strafrecht en het herstelrecht is dat in het strafrecht wordt gesproken over een delict tegen de staat (Lemley, 2001), terwijl een delict in het herstelrecht wordt gezien als een daad tegen het slachtoffer en tegen de maatschappij in het algemeen (Braithwaite, 1989). Daarnaast wordt in het herstelrecht gekeken naar het schenden van personen en relaties waarbij de interpersoonlijke dimensie wordt erkend (Zehr, 2002, zoals geciteerd in Choi & Severson, 2009). Kortom, bij herstelrecht worden de mensen die geraakt zijn door het delict actief betrokken bij de afhandeling van het delict en dit zou een positieve uitwerking hebben op alle partijen.

Ondanks de populariteit van herstelrecht wordt er door verschillende personen kritiek geleverd op dit paradigma. De belangrijkste kritiek bestaat uit het feit dat herstelrecht is gebaseerd op idealen en dat het geen empirische basis heeft (Johnstone en Van Ness, 2007). Daarnaast wordt kritiek geleverd op het behalen van de doelen van herstelrecht om recidive te verminderen en rehabilitatie te bewerkstelligen. Braithwaite (2000) stelt dat een voorwaarde voor succesvolle reïntegratie is, dat niet de dader maar de daad wordt afgekeurd. Wanneer daders met respect worden behandeld, levert dit veel meer op dan wanneer zij zich persoonlijk aangevallen voelen. Respectvolle behandeling van daders is echter geen vanzelfsprekendheid bij herstelrecht. Uit onderzoek van Ward & Langlands (2008) naar de relatie tussen herstelrecht en mensenrechten is gebleken dat veel herstelinitiatieven wel de potentie hebben om de rechten van daders te beschermen, maar dat er in veel gevallen geen sprake is van gelijke behandeling. Johnstone (2002) beschrijft dat het herstel van daders pas aan bod komt wanneer dit verenigbaar is met het herstel van het slachtoffer. Hiermee wordt geen recht gedaan aan de dader om met respect en waardigheid te worden behandeld. Ook Lynch (2010) merkt op dat het in het herstelrecht moeilijk is om aan het belang van jeugdige daders te denken doordat de focus vooral wordt gelegd op het herstel van het slachtoffer.

Hieruit kan worden geconcludeerd dat de dader vaak een ondergeschikte positie heeft bij herstelbemiddeling en dat de dader zelf en niet het delict wordt afgekeurd. Dit sluit niet

aan bij het behalen van de doelen van herstelbemiddeling om recidive te verminderen en rehabilitatie te bewerkstelligen.

Voorwaarden voor deelname aan herstelbemiddeling

Om herstelbemiddeling in goede banen te leiden zijn er in Nederland voorwaarden verbonden aan herstelbemiddeling. In Nederland vindt herstelbemiddeling altijd op vrijwillige basis plaats. De rechter kan herstelbemiddeling dan ook niet opleggen aan slachtoffers en daders. Het bemiddelingstraject kan wel naast de strafrechtelijke procedure worden gevolgd. Echter, niet iedereen komt in aanmerking voor herstelbemiddeling. Om te mogen deelnemen aan herstelbemiddeling moet de dader aan bepaalde voorwaarden voldoen. Zo moet de dader het delict hebben bekend en moet er sprake zijn van schuldbesef. Ook is het volgens Hokwerda (2004) belangrijk dat de dader de verantwoordelijkheid neemt voor het rechtzetten van het aangedane leed, dat er excuses worden aangeboden en dat de intentie bestaat om niet nogmaals in de fout te gaan. Wordt er niet voldaan aan deze voorwaarden, dan is het volgens Weijers (2005) mogelijk dat de dader tijdens het gesprek wegloopt voor zijn verantwoordelijkheid, zijn schuld ontkent of de schuld bij het slachtoffer legt. Dit zou de schade voor het slachtoffer kunnen vergroten en dat moet te allen tijde worden voorkomen. Voor slachtoffers worden geen voorwaarden voor deelname genoemd, maar er wordt wel gewaarschuwd voor de ongeschiktheid van sommige slachtoffers. Weijers (2005) noemt morele rijpheid en empathisch vermogen bij slachtoffers essentieel voor een goed verloop van het herstelgesprek.

Om herstelbemiddeling zo goed mogelijk te laten verlopen en nadelige gevolgen voor slachtoffers en daders te voorkomen, zijn er in Nederland ook voorwaarden opgesteld waaraan de bemiddeling moet voldoen. Wanneer aan alle voorwaarden is voldaan, kan er een vorm van herstelbemiddeling worden georganiseerd. Deze voorwaarden bestaan uit de volgende vijf principes: (1) er is sprake van vrijwillige deelname waarbij de deelnemers het recht hebben zich op ieder moment tijdens de procedure terug te trekken; (2) wat besproken wordt tijdens het gesprek is vertrouwelijke informatie en mag niet zonder toestemming van de deelnemers worden vrijgegeven; (3) bemiddeling moet breed toegankelijk zijn; (4) het dient beschikbaar te zijn in alle stadia van de strafrechtelijke procedure; (5) de organisatie van waaruit bemiddeling wordt georganiseerd dient voldoende autonomie te hebben binnen het strafrecht (Hokwerda, 2004). Wanneer aan deze voorwaarden wordt voldaan, kan herstelbemiddeling tussen de betrokkenen worden georganiseerd.

Het herstelgesprek

De meest voorkomende vorm van herstelbemiddeling is het herstelgesprek. Wanneer het slachtoffer en de dader instemmen met een herstelgesprek wordt een coördinator aangesteld die onafhankelijk van elkaar met beide partijen om tafel gaat om het gesprek voor te bereiden. Het daarop volgende herstelgesprek begint met een introductie door de bemiddelaar waarna het uitwisselen van gedachten, gevoelens en ervaringen van slachtoffer en dader volgt. Ten slotte wordt er toegewerkt naar de afronding van het gesprek waarin afspraken worden gemaakt om de schade te herstellen of te vergoeden (Hokwerda, 2004).

Tijdens zo'n gesprek zijn ook vaak andere betrokkenen aanwezig, zoals familieleden of andere belangrijke personen van beide partijen. Weijers (2005) benadrukt dat er voor ouderparticipatie wel sprake moet zijn van een basale vertrouwensrelatie binnen het gezin. Is dat niet het geval, dan is de participatie van ouders onwenselijk. Wanneer de ouders van de dader zich afwijzend of beschaamd opstellen tegenover hun kind kan dit het herstelgesprek blokkeren (Weijers, 2005). Ook in het geval van een goede vertrouwensband tussen kind en ouders moet de rol van ouders vooraf worden besproken. Gebeurt dit niet, dan kunnen ouders het gesprek gaan domineren. Beide situaties zijn zeer onwenselijk voor het verloop van het herstelgesprek.

Het is om verschillende redenen mogelijk dat een van de partijen een directe confrontatie niet wenselijk vindt. Er zijn dan andere mogelijkheden om herstelbemiddeling toe te passen. Zo kan de coördinator pendelen tussen beide partijen om boodschappen door te geven of kunnen de dader en het slachtoffer briefcontact hebben.

Onderzoek naar herstelrecht

In de afgelopen jaren is steeds meer onderzoek gedaan naar de effectiviteit van herstelbemiddeling en zijn verschillende herstelprojecten geëvalueerd. De effectstudie naar het programma 'Reintegrative Shaming Experiments' en het onderzoek 'South Australian Juvenile Justice' laten zien dat slachtoffers en daders over het algemeen tevreden zijn over het verloop en de uitkomsten van de herstelgesprekken (Hayes, 2006). Ook Umbreit, Coates en Vos (2001) hebben gevonden dat 80-90% van de deelnemers tevreden zijn over het doorlopen proces en dat 90% is gekomen tot een herstelovereenkomst.

Op het gebied van daders hebben Morris & Maxwell (1993) aangetoond dat daders die hun excuses hebben aangeboden aan het slachtoffer, vier jaar na het incident drie keer minder opnieuw veroordeeld zijn voor een delict dan daders die geen excuses hebben gemaakt aan de slachtoffers. Rodriguez (2007) vond in haar onderzoek naar de impact van herstelrecht op

recidive, dat jongeren die deelnamen aan een herstelrecht programma minder recidiveerden dan jongeren die in de controlegroep zaten en geen programma volgden. Meisjes en 'first offenders' bleken het meeste baat te hebben bij een herstelprogramma. Uit het onderzoek van Beven, Hall, Froyland, Steels en Goulding (2005) kwam naar voren dat daders die een herstelproces hadden gevolgd het makkelijker vonden om uit de criminaliteit te blijven, mede door support van de omgeving, dan daders die een conventionele rechtszaak hadden gevolgd.

Op het gebied van slachtoffers vonden Maxwell en Morris (2006) dat sommige slachtoffers zich niet gerespecteerd voelden en dat sommigen het gevoel hadden dat zij te weinig hebben kunnen zeggen tijdens het gesprek. Choi en Severson (2009) lieten zien dat slachtoffers vaak het idee hadden dat de verontschuldigen van de daders niet oprecht waren. In veel gevallen kwam dit door de manier waarop de excuses werden gebracht. Uit het onderzoek van Wemmers & Cyr (2005) kwam naar voren dat alle slachtoffers zich veilig voelden tijdens de herstelgesprekken en een meerderheid gaf aan dat zij baat hebben gehad bij het herstelgesprek. Ook Beven en collega's (2005) vonden dat de slachtoffers die een herstelrecht proces hebben gevolgd, zich significant veiliger en meer tevreden voelden dan slachtoffers die een conventioneel rechtsproces hebben gehad. Daarnaast konden de slachtoffers met een herstelrecht proces zich beter inleven in de omstandigheden en gevoelens van de daders en stonden zij daarna positiever tegenover de dader.

Wanneer onderzoek naar herstelrecht wil bijdragen aan de empirische fundering van herstelrecht, moeten deze onderzoeken wel goed worden uitgevoerd. Bergseth & Bouffard (2007) vonden echter veel methodologische tekortkomingen in studies naar herstelrecht, zoals de verschillende definities van recidive die worden gehanteerd en grote verschillen tussen de participanten in experimentele en controle groepen. Dit soort tekorten kunnen de resultaten minder betrouwbaar en minder valide hebben gemaakt.

Meer onderzoek naar herstelrecht is nodig om de effectiviteit en de toepasbaarheid van herstelbemiddeling te vergroten. In veel onderzoeken naar herstelbemiddeling wordt gekeken naar de tevredenheid van de participanten of staat de beleving van slachtoffers centraal. Gelukkig wordt er steeds meer onderzoek gedaan naar de effectiviteit van herstelbemiddeling, zodat er verbeteringen kunnen worden aangebracht in programma's voor herstelbemiddeling. Er wordt echter nog steeds weinig onderzoek gedaan naar de ideeën, gevoelens en ervaringen van daders omtrent herstelbemiddeling. Dit is jammer, omdat zij minstens net zo belangrijk zijn voor de totstandkoming en het slagen van een herstelgesprek als de slachtoffers. Voor zover bekend, is nog niet onderzocht hoe jeugdige daders met een PIJ-maatregel aankijken tegen herstelbemiddeling met hun slachtoffer en welke redenen zij hebben om wel of niet deel

te nemen aan herstelbemiddeling. Een onderzoek hiernaar is nuttig, omdat het waardevolle informatie kan opleveren voor een betere toepassing van herstelbemiddeling bij daders met een PIJ-maatregel.

Onderzoek naar deze doelgroep kan complicaties met zich meebrengen door de achterliggende problematiek die sommige jongeren hebben en de bereidwilligheid die bestaat om over het slachtoffer, het delict en herstel te praten. In het methodendeel staat beschreven hoe hiermee is omgegaan.

Methoden

Design

Voor dit onderzoek zijn acht halfopen interviews gehouden. De deelnemers bestonden uit drie jongens en vijf meisjes met een PIJ-maatregel (behandelmaatregel), tussen de 16 en 20 jaar, in een Justitiële Jeugdinstelling in Nederland.

Selectie

In overleg met twee psychologen uit de Justitiële Jeugdinstelling zijn tien jongeren geselecteerd die benaderd mochten worden voor deelname aan dit onderzoek. De jongeren die hiervoor in aanmerking kwamen, hadden allemaal een PIJ-maatregel opgelegd gekregen en hadden een slachtoffer dat nog in leven was. De meisjes zijn benaderd toen zij op de binnenplaats bij elkaar zaten. Zij wilden allemaal deelnemen aan het onderzoek. De jongens zijn individueel benaderd, terwijl zij in de ‘woonkamer’ verschillende activiteiten uitvoerden. Twee jongens wilden niet deelnemen, omdat zij niet over dit onderwerp wilden praten.

Deelnemers

De acht jongeren die hebben ingestemd met deelname aan het onderzoek hadden allemaal een geweldsdelict en/of vermogensdelict gepleegd en verbleven op een langverblijf-groep in de jeugdinstelling. Er zaten grote verschillen in de tijd waarop hun PIJ-maatregel was ingegaan. Sommige jongeren waren hier net mee gestart, terwijl anderen al bijna twee jaar met de behandeling bezig waren. De jongeren woonden allemaal in Nederland, maar hadden verschillende etnische achtergronden, namelijk een Nederlandse, Marokkaanse, Antilliaanse of Kaap-Verdische achtergrond.

Interviews

In dit onderzoek is door middel van halfopen interviews inzicht verkregen in de gedachten, gevoelens en ideeën van de jongeren op het gebied van herstelbemiddeling. De interviews werden gehouden aan de hand van een aantal topics, namelijk *het verblijf in de inrichting, de PIJ-maatregel, de gevolgen van het delict voor zichzelf en voor het slachtoffer, vormen van herstelbemiddeling, redenen/voorwaarden voor deelname aan herstelgesprek en invulling herstelgesprek* (zie bijlage).

Voor het houden van een interview haalde de interviewer de jongere op vanaf de groep en begeleidde hem of haar naar de spreekkamer waar het interview plaatsvond. De interviewer beschikte over een alarm dat gebruikt kon worden wanneer zij zich onveilig zou voelen. Dit is op geen enkel moment het geval geweest.

Met instemming van de jongeren zijn alle interviews opgenomen met een voice recorder. Om de data te kunnen analyseren zijn de interviews naderhand letterlijk getranscribeerd en vervolgens gecodeerd, zoals wordt beschreven door Baarda, de Goede en Teunissen (2009). Door middel van het coderen zijn er labels aan de stukken tekst geplakt. Dit heeft geleid tot een overzicht van thema's en categorieën bestaande uit veelvoorkomende, belangrijke en opmerkelijke resultaten. Om de anonimiteit van de jongeren te waarborgen zijn alle namen gefingeerd.

Betrouwbaarheid

In de interviews zijn de jongeren vragen gesteld waardoor zij terug hebben moeten denken aan het delict en de gevolgen hiervan. Hieraan terugdenken, kan erg confronterend zijn voor sommige jongeren. Ondanks de confronterende onderwerpen was het merendeel van de jongeren bereid om de vragen te beantwoorden en hier dieper op in te gaan. Hier kunnen verschillende zaken aan hebben bijgedragen. Voorafgaand aan de interviews hebben de jongeren en de interviewer een contract ondertekend waarin was opgenomen dat de jongeren anoniem zouden blijven en dat de informatie alleen voor het onderzoek zou worden gebruikt. Ook had de interviewer een onafhankelijke positie van de inrichting en zijn de jongeren vooraf op hun gemak gesteld. Er zijn dan ook weinig redenen om aan te nemen dat de antwoorden van de jongeren niet kloppen of dat zij sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven. Ondanks bovengenoemde punten verliepen twee interviews moeizaam. Dit kwam doordat deze jongeren het lastig vonden om over hun slachtoffer en het delict te praten. Sommige stukken uit deze twee interviews zijn daarom niet gebruikt in de resultatensectie.

Gevolgenkwartet

De interviewer had bij ieder interview een kwartetspel van de organisatie ‘Slachtoffer in Beeld’ bij zich. Dit is een organisatie die slachtoffer-dadergesprekken organiseert. Op de kaarten stonden allerlei mogelijke gevolgen van een delict voor slachtoffers en de daders, zoals financiële gevolgen, lichamelijke gevolgen en geestelijke gevolgen. Wanneer de jongeren het lastig vonden om over de gevolgen van het delict te praten of wanneer zij zich hier weinig bij konden voorstellen, werd het kwartet gebruikt om de jongeren te stimuleren over de gevolgen na te denken.

Resultatensectie

De resultatensectie is als volgt opgebouwd. Eerst wordt er achtergrondinformatie over de jongeren gegeven. Dan wordt achtereenvolgens weergegeven hoe de jongeren denken over de gevolgen van hun delict, wat hun visie is op herstelbemiddeling en hoe zij denken over het voeren van een herstelgesprek. Daarna wordt besproken waarom de jongeren wel of niet zouden willen deelnemen aan een herstelgesprek. Vervolgens komt de rol van de eigen familie bij een herstelgesprek aan bod. Ten slotte worden de voorwaarden genoemd waaraan een herstelgesprek volgens de jongeren zou moeten voldoen.

Achtergrondinformatie deelnemers

De acht deelnemers uit dit onderzoek zijn allemaal veroordeeld tot een PIJ-maatregel door het plegen van een geweldsdelict en/of vermogensdelict. De tijdsduur dat de jongeren (op het moment van interviewen) bezig waren met hun PIJ-maatregel verschilde van een week tot drie jaar. Sommige jongeren hadden eerst een aantal maanden detentie gehad, voordat de maatregel was ingegaan. Bij drie jongeren was de PIJ-maatregel net ingegaan en drie jongeren zaten bijna op het eind van het twee jaar durende traject. Deze laatste drie jongeren verwachtten niet dat de PIJ-maatregel zal worden verlengd.

Alle jongeren beginnen de behandeling met het analyseren van hun delict. Bij deze delictanalyse wordt gekeken naar de gebeurtenissen, gevoelens, gedachten en omstandigheden die tot het delict hebben geleid. De drie jongeren die net waren gestart met de PIJ-maatregel hadden nog geen delictanalyse gedaan. De andere vijf jongeren waren hiermee bezig of hebben dit al afgerond. Twee van de acht jongeren waren reeds bezig met het tweede deel van de delictanalyse. Het tweede deel van de delictanalyse vindt later in de behandeling plaats.

Tijdens die bijeenkomsten wordt dieper ingegaan op (het reguleren van) de gedachten en gevoelens die kunnen leiden tot agressie en het plegen van delicten.

Tabel 1. Achtergrond kenmerken onderzoeksgroep

Deelnemer	Geslacht	Leeftijd	PIJ- maatregel	Delictanalyse 1, 2	Relatie tot slachtoffer
1. Ahmed	Man	18 jaar	> 0.5 jaar	1	Onbekend persoon
2. Birgit	Vrouw	20 jaar	> 0.5 jaar	2	Onbekend persoon
3. Charlotte	Vrouw	18 jaar	> 0.5 jaar	1	Bekend persoon
4. Daisy	Vrouw	17 jaar	< 0.5 jaar	-	Bekend persoon
5. Esmee	Vrouw	17 jaar	< 0.5 jaar	-	Bekend persoon
6. Fatima	Vrouw	18 jaar	> 0.5 jaar	2	Bekend persoon
7. Gerrit	Man	18 jaar	> 0.5 jaar	1	Onbekend persoon
8. Harm	Man	16 jaar	< 0.5 jaar	-	Onbekend persoon

De jongeren hadden verschillende meningen over de PIJ-maatregel. De jongeren die net waren begonnen met de PIJ-maatregel lieten zich overwegend negatief uit over deze behandelmaatregel. Ze vonden het onzin, omdat ze er niets van leerden of ze vonden het te onzeker, omdat de maatregel kan worden verlengd. Op Ahmed na, waren de jongeren die al langere tijd in de inrichting zitten redelijk positief over de PIJ-maatregel. Ze gaven aan dat de behandeling erg lang duurde, maar ook dat het ze heeft geholpen op verschillende vlakken en dat ze er veel van hebben geleerd. Alleen Ahmed vond dat hij niet veel leerde van de behandeling. Het kwam door de steun van zijn familie dat hij weer op het rechte pad wilde komen en niet door de behandeling. Als alternatief voor de PIJ-maatregel noemden de jongeren huisarrest of behandeling in een open inrichting, omdat ze dan familie en een sociaal netwerk om zich heen zouden hebben.

Gevolgen van het delict

Om een beeld te krijgen van de morele ontwikkeling en het schuldbesef van de jongeren is een aantal vragen gesteld over de gevolgen die het delict heeft gehad op henzelf en op hun slachtoffer.

Op de vraag wat de gevolgen van het delict voor het slachtoffer kunnen zijn, werd verschillend gereageerd. De antwoorden varieerden van abstracte begrippen, zoals ‘schade oplopen’ tot specifieke begrippen, zoals ‘trauma’, ‘steekwonden’ of ‘bang zijn om alleen over

straat te lopen'. Sommige jongeren wisten niet wat de gevolgen konden zijn of wilden hier niet over nadenken. Dit was vooral het geval bij de jongeren waarbij de PIJ-maatregel net was ingegaan. Daisy zei hierover:

'Ik wil het achter me laten. Ja. Ik ben nu voor mezelf, ik moet aan mezelf denken nu. Ja, ik weet die slachtoffer heeft ook geleden, maar...ja...ik moet nog vooruit. Ik moet niet achteruit blijven.. ik moet vooruit gaan denken, vooruit gaan beslissen, doen enzo'. (Daisy)

Met behulp van het gevolgenkwartet konden de meeste jongeren meer gevolgen voor hun slachtoffer bedenken. De kaarten met lichamelijke gevolgen, geestelijke gevolgen, financiële gevolgen en het bezoeken van instanties werden veel aangewezen. Charlotte zei dat haar slachtoffer er niet veel aan heeft overgehouden, maar dat zij zelf wel veel last heeft gehad van nachtmerries.

Visie op herstelbemiddeling

Over herstelbemiddeling werd heel verschillend gedacht door de jongeren. Sommigen 'hebben allang hersteld' met hun slachtoffer, terwijl anderen er nog nooit van hadden gehoord. Ook was er gedurende een aantal interviews een omslag te zien in de mening over herstelbemiddeling. Hieronder wordt weergegeven wat de eerste reacties van de jongeren op herstelbemiddeling en een herstelgesprek zijn.

In de eerste reactie op herstelbemiddeling gaven drie jongeren aan dat zij al aan herstel met hun slachtoffer hebben gedaan. Een ander gaf aan dat herstelbemiddeling niet mogelijk was, omdat het slachtoffer daar niet voor open stond. De overige vier jongeren gaven aan hier niets voor te voelen. De drie jongeren die al ervaring hadden met herstel, hebben dit alle drie op een andere manier aangepakt. Birgit heeft haar slachtoffer een brief en een bosje bloemen gestuurd. Dit heeft zij gedaan naar aanleiding van de rechtszaak waarin zij met haar slachtoffer werd geconfronteerd. Charlotte heeft de ouders van haar slachtoffer een brief geschreven. Dit heeft zij gedaan om te laten weten dat het niet haar bedoeling was om hen ook dwars te zitten en ze daar spijt van had. Fatima heeft telefonisch contact gehad met haar slachtoffer, voordat ze werd opgepakt. Ze heeft toen haar excuses aangeboden. Ahmed heeft geen ervaring met herstel, maar heeft zelf wel akkoord gegeven voor herstelbemiddeling toen hij hiervoor benaderd werd door een medewerker van een jeugdinstelling. Dit heeft echter nooit enige vorm gekregen, omdat het slachtoffer hier niet mee heeft ingestemd.

De meest voorkomende vorm van herstelbemiddeling, het herstelgesprek, wordt daarna besproken. Op Ahmed na, stonden alle jongeren in eerste instantie negatief tegenover een herstelgesprek. De redenen die zij hiervoor gaven, liepen uiteen. Birgit gaf aan dat het haar geen goed idee leek vanuit het oogpunt van het slachtoffer:

'Het is al, ik vind zelf dan, het is mijn mening, als ik zoiets zou meemaken, is het al zwaar om laat maar zeggen al in de rechtszaak te gaan zitten en te zien van, ooh, jullie hebben het gedaan. En dat diegene dan nog naar mij toe wil komen om een gesprek te voeren, dan denk ik echt van, bij mezelf van, wat beziel jij? Gaat het wel goed met je in je hoofd? Van kijk eens wat je me aandoet en dan nu dit'. (Birgit)

Fatima vond een gesprek niet nodig, omdat ze haar slachtoffer al telefonisch heeft gesproken en toen haar excuses heeft aangeboden. Gerrit leek het een beetje raar om oog in oog te komen met degene die hij iets heeft aangedaan. Harm wilde geen herstelgesprek, omdat hij al een straf heeft gekregen:

'Ik ga niet met hun praten. Ik heb mijn straf al gekregen. Dat moeten ze maar doen, voordat ze mij straffen. Dan eh.. kunnen we het nog goed maken, maar nu heb ik mijn straf gekregen en ben ik klaar met hun'. (Harm)

De andere jongeren wilden niets herstellen met hun slachtoffer of wilden niks meer met hun slachtoffer te maken hebben. Zij zien het als iets dat in het verleden is gebeurd en waar ze niet meer mee bezig willen zijn. Ze gaven aan zich nu op de toekomst te willen richten.

Redenen voor deelname aan een herstelgesprek

In de loop van de interviews werd steeds duidelijker hoe de jongeren over herstelbemiddeling dachten. Sommigen stelden hun mening over herstel bij, maar sommigen bleven hier negatief tegenover staan. Desalniettemin konden alle jongeren zich voorstellen waarom een herstelgesprek voordelig kon zijn. Dan wel voor slachtoffers, dan wel voor daders. De redenen die de daders gaven om deel te nemen aan een herstelgesprek waren: het slachtoffer helpen, eigen inzicht verwerven, excuses aanbieden en de verwachte opluchting na het gesprek.

Birgit en Fatima zouden deelnemen aan een herstelgesprek wanneer de slachtoffers hiervoor het initiatief zouden nemen. Beiden gaven aan dat ze het gesprek meer voor hun slachtoffer zouden willen voeren dan voor zichzelf. Birgit zei hierover:

'Ik zou het meer voor haar doen dan voor mezelf. Want ja, ik ben dom geweest in die tijd. Ik heb er niet over nagedacht en ik heb wel iets gedaan waardoor ik wel iemand mentaal en ja, geestelijk en lichamelijk gewoon vernield heb. Want daarvoor had ze misschien wel een mooi leven en misschien heeft ze dat nu op dit moment niet meer. Dus ja, ik zou het echt meer voor haar doen, zodat zij zich weer beter in de maatschappij gaat voelen of op haar gemak voelt als ze op straat loopt. Dat meer dan voor mezelf'. (Birgit)

Daarnaast dachten Birgit en Fatima dat het goed zou zijn om met eigen ogen te zien wat je je slachtoffer hebt aangedaan. Fatima zei hierover:

'Ik denk dat het wel voor mezelf...ja, een beeld zou geven van ehm, wat ik zeg maar heb aangericht. En dat maakt voor mij dan ook...de kans groter, of eigenlijk gewoon dat ik echt zou beseffen van nee, ja, dat je zulke dingen met mensen doet, dat hoort niet. En dat zou bij mij dan echt hebben van nee, dit is echt de laatste keer geweest. Nu ook wel, hoor! Maar dan zou ik echt gewoon kunnen zien van wat je bij anderen aanricht. En die beeld heb ik nu niet echt. Ik weet wel dat ik wel iets heb gedaan bij haar wat verkeerd is en dat het wel lichamelijke gevolgen voor haar heeft gehad, maar als je het met je eigen ogen ziet dan, of hoort, met je eigen oren ook, dan pas ga je echt inleven, van oh nee, maar zó heeft ze het dus meegemaakt. Je kan je er misschien wel wat bij voorstellen, maar als je het van die persoon zelf hoort, weet je ook hoe die persoon eronder heeft geleden'. (Fatima)

Daisy gaf aan dat ze zich kon voorstellen dat sommige daders wilden weten hoe hun slachtoffer de situatie had meegemaakt. Dan zouden ze voor een volgende keer weten waarom ze het niet nog eens moesten doen. In haar situatie was dit echter niet nodig, omdat ze naar eigen zeggen al genoeg wist.

Het aanbieden van excuses was een andere reden die veel jongeren gaven. Ahmed zou een herstelgesprek willen voeren, omdat hij zou willen weten hoe het met zijn slachtoffer gaat en om zijn excuses aan te bieden. Charlotte zei dat ze waarschijnlijk wel zou ingaan op een uitnodiging voor een herstelgesprek, maar dat ze dan alleen haar excuses wilde aanbieden en

meer niet. Ook Birgit en Fatima zouden nogmaals hun excuses willen maken tegenover het slachtoffer.

Ahmed en Gerrit gaven wel aan hun twijfels te hebben bij het nut van het aanbieden van excuses. Ahmed zei hierover dat het hem niets zou doen als iemand hem zou hebben gestoken en diegene daarna nog sorry zou zeggen. Omdat de wonden er dan al zijn, hebben excuses in zijn ogen geen zin meer. Gerrit vroeg zich af of excuses aanbieden zin had als de daad een doelbewuste actie was:

‘Zeggen dat het je spijt, maar ik weet niet of dat echt gaat helpen. Waarom doe je iets als je er toch later spijt van krijgt. Als je.. er zijn mensen die zomaar mensen pakken, weet je, maar dit waren zeg maar, doelbewust mensen, die ze hebben gepakt en wat mee hebben gedaan. Dat is wat anders, weet je’. (Gerrit)

De laatste reden die werd gegeven voor het deelnemen aan een herstelgesprek was het gevoel van opluchting dat ze na het voeren van een gesprek verwachtten. Ahmed en Birgit verwachtten opgelucht te zijn na het gesprek, omdat ze dan hun verhaal hebben kunnen doen. Gerrit dacht om een andere reden dat hij opgelucht zou zijn wanneer hij een gesprek zou hebben gevoerd met zijn slachtoffer. Hij hoopte zich na het gesprek veiliger te voelen. Hij zei hierover:

‘Als je wordt gepakt voor iets en die slachtoffers zijn ook gevaarlijke mensen en die komen achter je adres te weten. Zoiets. Dan moet je ook gaan uitleggen van, hoe en wat toch? Dat is gevaarlijk’. ... ‘Ja, een opluchting denk ik toch. Dat je er vanaf bent. Dat je niet steeds achterom moet kijken, dat iemand wraak-dingen tegen je heeft ofzoiets’. (Gerrit)

Redenen om niet deel te nemen aan een herstelgesprek

Naast de redenen die de jongeren gaven om wel mee te doen aan een herstelgesprek, konden ze ook aangeven waarom ze niet zouden willen deelnemen aan een herstelgesprek. De jongeren die overwegend negatief stonden tegenover een herstelgesprek, gaven aan dat ze geen behoefte hadden aan het herstellen van de relatie, dat hun slachtoffer het verdiende of dat er nu teveel tijd zat tussen het delict en een herstelgesprek.

Charlotte, Daisy en Esmee kenden hun slachtoffer goed voordat ze het delict pleegden. Alle drie de jongeren hadden geen behoefte om de relatie te herstellen. Charlotte gaf aan dat ze geen herstelgesprek met haar slachtoffer zou willen, omdat ze daar zelf geen behoefte aan

had. Het slachtoffer heeft haar iets aangedaan en zij heeft het slachtoffer iets terug gedaan. Ze dacht dat een herstelgesprek niets zou veranderen of opleveren. Ze zei hierover:

'Dus het is gewoon, het is gebeurd, het is klaar. Daarvoor waren we geen vrienden en dat zullen we ook nooit worden. Hoe het eerst was dat we elkaar niet aankeken, ja dat gebeurt nu weer. En hij weet precies waarom ik het heb gedaan, dus ik zou ook niet hoeven uitleggen waarom ik het heb gedaan of wat er in me omging, want dat weet hij allemaal'. (Charlotte)

Daisy gaf aan dat ze geen herstelgesprek wilde, maar niet goed kon uitleggen waarom niet. Vervolgens zei ze dat herstel goed kon zijn voor mensen bij wie de schade onbedoeld is aangericht, maar dat dit in haar geval niet op ging:

'Misschien voor de persoon die zijn slachtoffer kent en het niet de bedoeling was, oke voor die personen. Of een persoon bij wie het niet de bedoeling was, bijvoorbeeld je kent die niet en het was niet de bedoeling dat je zoiets hebt gedaan, oke dan. Maar voor mensen die je kent of haat en bij wie het wel de bedoeling was, ja. Voor mij hoeft dat niet, hoor'.

Ook Esmee heeft geen behoefte aan een herstelgesprek, omdat ze vindt dat haar slachtoffer het heeft verdiend:

'Nee, als er iets is gebeurd, weet je, is het gebeurd, nee. Ik ga gewoon verder met mijn leven. Dat is zij nu al aan het doen en dat ga ik ook doen'... 'Nee, gewoon omdat ik vind dat diegene het heeft verdiend. Misschien is het bot gezegd, maar.. er zijn heus wel mensen waarvan je denkt.. zo jij.. jou moet ik gewoon hebben'. (Esmee)

Ook Harm had geen behoefte aan een herstelgesprek. Hij zei hierover dat hij zijn slachtoffer niet kende en dat het slachtoffer hem niet hoefde te kennen. Hij wilde niks meer met zijn slachtoffer te maken hebben en verwachtte dat het allemaal wel goed zou komen.

De tijdsduur tussen het delict en een herstelgesprek was een ander punt dat meerdere malen naar voren kwam tijdens de interviews. Charlotte vond dat het nu te lang geleden was om nog een gesprek te voeren. Als het eerder had kunnen plaatsvinden, had ze er misschien wel behoefte aan gehad, maar nu was ze er al overheen.

Ook Harm zei dat het nu te laat was voor een herstelgesprek. Enerzijds, omdat er al veel maanden zijn verstreken. Anderzijds, omdat hij al een (andere) straf heeft gekregen:

‘Ja, waarom gaan ze jou straffen? Dan eh..straffen ze jou toch dat je het goed ehh..dan moeten ze jou een soort straf geven, ga het maar goed maken met jouw slachtoffer. Dan heb ik geen straf gekregen. Dan ga je zelf wel denken, ja ik moet het wel goed met haar maken. Nu ik moet 2 jaar, ik zit al 16 maanden en moet nog 2 jaar. Denk je dat die slachtoffer dan nog aan mij denkt?’ (Harm)

Esmee zei daarentegen dat ze later misschien wel een herstelgesprek zou willen, maar dat ze er juist nu nog niet klaar voor was. Ze benadrukte dat ze ‘eerst nog moest groeien’, omdat het anders weer mis kon gaan. Ook zei ze dat ze het volwassen van zichzelf zou vinden als ze een gesprek met haar slachtoffer zou voeren.

De rol van familie tijdens het herstelgesprek

Hoewel bijna alle jongeren aangaven dat familie en vrienden erg belangrijk voor hen waren, kwam naar voren dat zij de herstelgesprekken veel liever één op één met hun slachtoffer zouden willen voeren. Fatima gaf als reden, dat ze er geen mensen bij wilde betrekken die er niet bij hoorden. Zij was degene die het delict had gepleegd, dus dan hoorde ze het ook zelf op te lossen. Gerrit dacht dat hij beter zijn ei kwijt zou kunnen als er geen andere mensen bij het gesprek aanwezig waren. Esmee wilde er geen familie bij betrekken, omdat ze verwachtte dat de families zich ermee zouden gaan bemoeien en het dan uit de hand zou lopen. Ze wilde er samen met haar slachtoffer uitkomen. Ook Birgit wilde haar familie er niet bij betrekken, omdat ze daar geen steun van verwachtte:

‘Ja, dat ga ik al helemaal niet doen. Dan ben ik gelijk dood daar in die kamer. Nee, en mijn familie, mijn moeder is het er sowieso niet mee eens. Die gaat daar niet zitten. Want ik heb al heel veel gehoord in die tijd dat ik hier zat van, ben je nou gek, het is een vrouw en denk eraan en dit en dat... dat hoef ik echt niet daar te hebben. Dan heb ik haar al tegenover me zitten waar ik zo’n medelijden mee moet hebben en dan schreeuwt mijn moeder tegen me. Nou, nee’. (Birgit)

Alleen Daisy zei dat ze zich kon voorstellen dat het voor het slachtoffer goed zou zijn om een familielid mee te nemen. Ook voor de dader leek het haar prettig, omdat diegene dan niet alleen zou zijn. Charlotte zou geen familielid bij het gesprek willen betrekken, maar wel haar psycholoog. Als het gesprek dan niet goed zou verlopen, zou de psycholoog kunnen zien dat ze haar best heeft gedaan en dat het niet alleen aan haar lag.

Voorwaarden bij een herstelgesprek

Voor deelname aan een herstelgesprek moeten daders aan bepaalde voorwaarden voldoen. Op de vraag of daders zelf nog voorwaarden hadden waaraan zij vonden dat een herstelgesprek moest voldoen, werden verschillende antwoorden gegeven. De meeste jongeren konden geen voorwaarden bedenken waaronder zij mee zouden willen doen. Daisy zou onder geen enkele voorwaarde meedoen aan een herstelgesprek. Ook Harm kon geen voorwaarden bedenken, omdat hij verwachtte dat het dan weer een ‘poppenkast-gedoe’ zou worden. Iedereen zegt dan wat er van ze wordt verwacht, zonder het echt te menen.

Een paar jongeren had wel voorwaarden waaronder zij mee zouden doen aan een herstelgesprek. Esmee en Gerrit vonden het belangrijk dat het gesprek in een rustige omgeving zou plaatsvinden en zonder andere mensen in de buurt. Esmee wilde ook dat het slachtoffer op haar toon zou letten, dat ze geen uitdagende houding zou aannemen, en dat het slachtoffer goed zou luisteren naar wat zij te zeggen had. Esmee benadrukte dat dit gesprek pas zou kunnen plaatsvinden wanneer ze zelf ook wat rustiger zou zijn. Birgit en Fatima gaven als voorwaarde om deel te nemen aan een herstelgesprek, dat de slachtoffers achter het gesprek moesten staan. Zij wilden zich houden aan de voorwaarden van de slachtoffers, zodat ze de situatie van de slachtoffers niet zouden verslechteren. Birgit zei hierover:

‘Ik zou gewoon willen horen van haar, van hoe zij erachter staat van dat gesprek en wat ik zeg, en of ze dat wel wil en wat ze ervan vindt gewoon. En ja, het kan voor haar misschien een ding zijn, een manier om vooruit te komen, maar het kan misschien ook een manier zijn waarvan ze zegt, ja ik had eigenlijk niet echt zin in dit gesprek, omdat het het erger maakt. Dan denk ik van, weet je, dan ik ga gewoon mee in uw keuze en als u het wilt stopzetten dan ga ik gewoon weg en dan kunt u gewoon uw gang gaan. Dan zou ik ook niet meer storen’. (Birgit)

Ook Fatima stelde het belang van het slachtoffer voorop bij een herstelgesprek. Zij zou haar slachtoffer haar verhaal laten doen en vervolgens proberen het beeld dat het slachtoffer van haar had te veranderen. Ze hoopte dat het slachtoffer daarna niet meer bang zou zijn en de gebeurtenis een plek zou kunnen geven.

Conclusie en discussie

Conclusie

In dit onderzoek is door middel van interviews met jongeren met een behandelmaatregel in een Justitiële jeugdinstelling onderzocht hoe er door deze groep wordt aangekeken tegen herstelbemiddeling en welke redenen zij hebben om wel of niet deel te willen nemen aan een herstelgesprek. In de literatuur is de mening van daders over herstelbemiddeling nog onderbelicht gebleven. Wel zijn er onderzoeken gedaan naar ervaringen van daders tijdens herstelgesprekken. Ook staat er in de literatuur beschreven aan welke voorwaarden daders moeten voldoen om te mogen deelnemen aan herstelbemiddeling en dat herstelbemiddeling een bijdrage levert aan de reïntegratie en het verantwoordelijkheidsgevoel van daders. Maar over de manier waarop daders hier naar kijken is er slechts weinig bekend. Juist deze informatie kan zorgen voor een betere toepassing van herstelbemiddeling. Hier hebben zowel de slachtoffers en de daders als de maatschappij baat bij.

Het is voor de jongeren niet eenvoudig om over hun delict en slachtoffer te praten. Ondanks de moeilijkheid van het onderwerp spraken de meeste jongeren vrijuit over hun verblijf in de jeugdinstelling en over herstelbemiddeling. Dit kan komen, doordat de interviewer een onafhankelijke rol binnen de instelling had en de jongeren zich op hun gemak voelden. Ook hadden de jongeren en de interviewer een contract ondertekend waarin stond dat de jongeren anoniem zouden blijven en de gegevens alleen voor dit onderzoek zouden worden gebruikt. Er zijn dan ook weinig redenen om aan te nemen dat de antwoorden van de jongeren niet kloppen of dat zij sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven. Twee interviews verliepen moeizaam, omdat deze jongeren het lastig vonden om over hun slachtoffer te praten en niet diep op vragen in wilden gaan. Sommige stukken uit deze interviews zijn daarom niet gebruikt in de resultatensectie.

De jongeren in dit onderzoek reageerden gevarieerd op vragen over herstelbemiddeling. In eerste instantie wordt er overwegend negatief gedacht over herstelbemiddeling, maar in de loop van de interview stellen sommigen hun mening hierover bij en uiteindelijk zien alle jongeren voordelen voor zichzelf of voor hun slachtoffer. Dit betekent echter niet dat zij allemaal openstaan voor een herstelgesprek. De redenen die worden genoemd om wel deel te nemen aan een herstelgesprek zijn: het slachtoffer helpen, eigen inzicht vergroten, excuses aanbieden en het vooruitzicht op een opgelucht gevoel na het gesprek. De redenen die worden genoemd om niet deel te nemen aan een herstelgesprek zijn: geen behoefte aan het herstellen van de relatie en de tijdsduur tussen het delict en het herstelgesprek. Wanneer er wel een herstelgesprek zou plaatsvinden, heeft een aantal jongeren

voorwaarden waaraan moet worden voldaan, namelijk: het gesprek moet plaatsvinden in een rustige omgeving, er hoeft geen familie bij betrokken te worden en het slachtoffer moet rustig blijven en goed luisteren.

Ten slotte zijn er vier opmerkelijke punten naar voren gekomen die praktische consequenties hebben voor de toepassing van herstelbemiddeling bij deze groep. Dit zijn de rol van de familie bij een herstelgesprek, de tijdsduur tussen het delict en het herstelgesprek, het ontwikkelen van verantwoordelijkheidsgevoel van daders door herstelbemiddeling en de toepasbaarheid van herstelbemiddeling bij slachtoffers en daders die elkaar kennen. Deze vier punten worden in de discussie besproken.

Discussie

Herstelbemiddeling tussen slachtoffers en daders wordt ingezet om de opgelopen materiële en immateriële schade van een delict te herstellen. De meest gebruikte vorm van herstelbemiddeling is het herstelgesprek. Onder leiding van een herstelbemiddelaar en (meestal) ondersteund door familie komen slachtoffer en dader samen om over het delict en de gevolgen te praten. Op het eind van het gesprek worden er afspraken gemaakt om de opgelopen schade te vergoeden. Op deze wijze worden beide partijen betrokken bij het proces. Herstelgesprekken hebben tot doel om daders de verantwoordelijkheid op zich te laten nemen, excuses aan te bieden en de reïntegratie te bevorderen. Slachtoffers zou het helpen bij het verwerken van de schade en de leedverwerking (Hokwerda, 2004). Ondanks deze positieve uitgangspunten van herstelbemiddeling, is er tijdens de interviews een viertal punten naar boven gekomen die vraagtekens zetten bij de toepassing van de huidige methoden en aannames van herstelbemiddeling bij deze jongeren.

Het eerste punt gaat over de rol die de familie van de daders spelen tijdens het herstelgesprek. Opvallend is dat bijna alle jongeren benadrukken hoe belangrijk familie voor hen is, maar dat geen van allen familieleden bij een herstelgesprek zou willen betrekken. Uit de literatuur blijkt echter dat het heel gebruikelijk is dat er familie bij het herstelgesprek aanwezig is. In het onderzoek van Hokwerda (2004) naar zeven herstelprojecten in Nederland blijkt dat bijna alle daders tijdens het herstelgesprek vergezeld zijn door personen uit het sociale netwerk. In de meeste gevallen betrof dit de ouder(s) van de dader. De redenen voor deelname lagen veelal in het ondersteunen van de dader, maar ook om de eigen mening over het delict te kunnen vertellen aan het slachtoffer. De jongeren uit dit onderzoek geven verschillende redenen om een herstelgesprek zonder de aanwezigheid van familie te willen voeren. Eén jongere vindt dat zijn familie er niks mee te maken heeft, een ander vindt dat zij

het alleen moet oplossen, en nog een ander denkt dat haar moeder zich tegen haar zal keren in het gesprek. In deze gevallen lijkt betrokkenheid van de ouders niet wenselijk voor het herstel. Dit sluit aan bij de mening van Weijers (2005) die vindt dat ouderparticipatie alleen moet plaatsvinden wanneer er sprake is van een basale vertrouwensrelatie tussen ouder en kind. Van Dijk en anderen (2001) benadrukken daarentegen dat wanneer de relatie tussen ouders en kind beschadigd is door het delict, de deelname van de ouders aan een herstelgesprek de pedagogische relatie met het kind juist weer kan versterken. Wat de jongeren niet aangeven als reden om het gesprek één op één te voeren, maar wat mogelijk een rol kan spelen, is het gevoel van schaamte en schuld tegenover de familie voor het plegen van het delict (Weijers, 2000). Op één persoon na zien de jongeren uit dit onderzoek alleen nadelen van deelname van familie aan een herstelgesprek. Wanneer de jongeren een herstelgesprek zouden voeren waarbij familie aanwezig zal zijn, is het dus belangrijk dat de jongeren zich gesteund voelen door de eigen familie.

Ten tweede is de tijdsduur tussen een delict en een herstelgesprek een punt van discussie. Er zit een verschil tussen het moment waarop slachtoffers toe zijn aan herstel en wanneer daders hieraan toe zijn. Voor slachtoffers kan het voordelig zijn om het herstelgesprek snel na het delict te laten plaatsvinden, omdat dit hen duidelijkheid kan verschaffen in de toedracht van het delict. Ook kan dit hen helpen bij de leedwerking (Hokwerda, 2004). Voor de daders uit dit onderzoek ligt dit anders. Zij hebben meer tijd nodig om het nut van een herstelgesprek in te zien. Jongeren waarbij de behandelmaatregel langer dan een jaar geleden is ingegaan, lijken beter te beseffen wat de gevolgen van het delict zijn en kunnen zich beter inleven in het slachtoffer. Deze jongeren geven dan ook aan open te staan voor een herstelgesprek als hun slachtoffer hier behoefte aan heeft. De jongeren die pas enkele weken geleden zijn begonnen met hun PIJ-maatregel staan (nog) niet open voor herstelbemiddeling. Zij willen de gebeurtenis het liefst achter zich laten of niets met het slachtoffer te maken hebben. De ontwikkeling van moreel besef en empathie lijkt eerst gestimuleerd te moeten worden, voordat herstelbemiddeling een optie is. Voor deze ontwikkeling wordt ook gepleit door Weijers (2005) die vindt dat de dader besef moet tonen van persoonlijke schuld, voordat herstelbemiddeling kan plaatsvinden. Dit voorkomt dat de dader tijdens het gesprek wegloopt voor zijn verantwoordelijkheid, zijn schuld ontkent of de schuld bij het slachtoffer legt. Anderzijds zeggen twee jongeren dat er juist tevéél tijd heeft gezeten tussen het gepleegde delict en de huidige situatie, waardoor zij een herstelgesprek niet meer zien zitten. In de literatuur wordt er geen tijdsaanduiding gegeven voor het initiëren van een herstelgesprek. Voor de jongeren uit dit onderzoek lijkt het tijdstip waarop dit gebeurd

zeer belangrijk voor de keuze om wel of niet te willen deelnemen aan herstelbemiddeling. Wanneer dit te vroeg gebeurt, zijn de jongeren er nog niet klaar voor en levert dit niets op voor de slachtoffers. Wanneer herstelbemiddeling te laat wordt geïnitieerd, staan de jongeren er niet meer voor open. Het is dus belangrijk dat er per individu wordt gekeken naar een juist moment om herstelbemiddeling te initiëren.

Het derde punt gaat over het verantwoordelijkheidsgevoel van daders. In de literatuur komt naar voren herstelbemiddeling bijdraagt aan het vergroten van het verantwoordelijkheidsgevoel van daders. Door hun deelname laten zij zien de verantwoordelijkheid te nemen voor de daad (Bergseth & Bouffard, 2007). Door middel van een leerproces verwerft de dader inzicht in zijn eigen gedrag, in de gevolgen die dit heeft voor anderen en het moreel verwerpelijke dat dit heeft voor anderen. Dit zou de kans op recidive verminderen (Hokwerda, 2004). Uit de interviews kan echter worden geconcludeerd dat de jongeren die openstaan voor een herstelgesprek, deze inzichten reeds hebben verworven. Zij zien al in dat het slachtoffer heeft geleden en zij willen deelnemen aan herstelbemiddeling op voorwaarden van het slachtoffer. De claim dat het verantwoordelijkheidsgevoel van daders een gevolg is van een herstelgesprek lijkt in deze gevallen niet op te gaan. De jongeren geven wel aan dat een herstelgesprek deze verantwoordelijkheid en het besef kunnen vergroten, maar een rechtstreeks preventief effect lijkt minder voor de hand te liggen.

Ten vierde maakt het een groot verschil of dader en slachtoffer elkaar kennen of dat het onbekenden van elkaar zijn ten tijde van het delict. Wanneer dader en slachtoffer elkaar niet kennen, kunnen zij ervoor kiezen om elkaar niet te willen zien en een confrontatie te vermijden. Echter, wanneer slachtoffer en dader elkaar wel kennen, is de kans groot dat slachtoffer en dader elkaar weer zullen tegenkomen wanneer de dader is vrijgekomen. Het is dan niet de vraag *of* beide partijen een confrontatie wenselijk vinden, maar eerder *wanneer* deze confrontatie zal plaatsvinden. Daarom is het volgens Hokwerda (2004) heel belangrijk dat de relatie tussen slachtoffer en dader wordt hersteld wanneer zij elkaar kennen of wanneer zij elkaar in het dagelijks leven tegen het lijf kunnen lopen. Gebeurt dit niet, dan is de kans op het escaleren van spanningen tussen beide partijen groot. Uit dit onderzoek blijkt echter dat de daders die hun slachtoffer kennen herstelbemiddeling niet wenselijk vinden. Een van de daders vormt hierop een uitzondering, maar de anderen geven aan dat zij niet openstaan voor herstel met hun slachtoffer, omdat zij geen spijt hebben van het gepleegde delict of niet voor zichzelf instaan tijdens een herstelgesprek.

Bij herstelbemiddeling wordt er over het algemeen vanuit gegaan dat het slachtoffer de degene is die schade heeft opgelopen en dat de dader degene is die dit heeft veroorzaakt. Het

kan echter ook zo zijn dat het slachtoffer zelf óók niet onschuldig is. Een aantal jongeren uit dit onderzoek ziet zichzelf ook als slachtoffer van het delict. Zij wilden iemand terugpakken voor het leed dat henzelf is aangedaan. Daarom staan zij niet open voor het herstellen van de relatie. Het tegenovergestelde is daarentegen ook mogelijk: ondanks het feit dat een van de daders zichzelf als slachtoffer ziet, wil hij wel deelnemen aan herstelbemiddeling. De reden die hij geeft om te willen deelnemen aan herstelbemiddeling is dat hij dan niet meer bang hoeft te zijn voor wraak van zijn slachtoffer wanneer hij vrijkomt. Dit is een opmerkelijk gegeven, waar in de literatuur over herstelrecht niet over wordt gesproken.

In situaties waarin daders en slachtoffers elkaar kennen, de slachtoffers gevaarlijk zijn en de daders zelf ook slachtoffer zijn, lijkt herstelbemiddeling niet toepasbaar. Daders komen niet in aanmerking voor herstelbemiddeling, omdat zij niet alle schuld op zich willen nemen of omdat zij niet aan de voorwaarde van vrijwillige deelname voldoen. Dit is erg jammer, omdat juist bij deze groep herstel van de schade, leedverwerking en een goede reïntegratie nodig is, omdat dader en slachtoffer elkaar weer tegen kunnen komen in de toekomst. Wanneer slachtoffer en dader bekenden van elkaar zijn en/of het slachtoffer bedreigend is voor de dader is een uitbreiding van de huidige methoden van herstelbemiddeling nodig. Ondanks het kleine aantal deelnemers heeft dit onderzoek inzicht geboden in de ideeën, ervaringen en gevoelens van daders omtrent herstelbemiddeling. De vier discussiepunten kunnen richtlijnen bieden voor vervolgonderzoek of voor het verbeteren van de toepassing van herstelbemiddeling.

Literatuurlijst

- Baarda, D. B., Goede, M. P. M. de, & Teunissen, J. (2009). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek*. Groningen/Houten: Stenfert Kroese.
- Bergseth, K. J. & Bouffard, J. A. (2007). The long-term impact of restorative justice programming for juvenile offenders. *Journal of Criminal Justice*, 35, 433-451.
- Beven, J. P., Hall, G., Froyland, I., Steels, B., & Goulding, D. (2005). Restoration or renovation? Evaluating restorative justice outcomes. *Psychiatry, Psychology and Law*, 12, 194-206.
- Bradshaw, W., Roseborough, D., & Umbreit, M. S. (2006). The effect of victim offender mediation on juvenile offender recidivism: A meta-analysis. *Conflict Resolution Quarterly*, 24, 87-98.
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, shame and reintegration*. New York: Cambridge University Press.
- Braithwaite, J. (2000). Shame and criminal justice. *Canadian Journal of Criminology*, 42, 281-298.
- Choi, J. J. & Severson, M. (2009). "What! What kind of apology is this?": The nature of apology in victim offender mediation. *Children and Youth Services Review*, 31, 813-820.
- Giordano, P. C. (2003). Relationships in adolescence. *Annual Review of Sociology*, 29, 257-281.
- Hayes, H. (2006). Apologies and accounts in youth justice conferencing: Reinterpreting research outcomes. *Contemporary Justice Review*, 9, 369-385.
- Haynie, D. L. (2001). Delinquent peers revisited: Does network structure matter? *American Journal of Sociology*, 106, 1013-1057.
- Heer- de Lang, N. E. de, & Kalidien, S. N. (2010). *Criminaliteit en Rechtshandhaving 2009: Ontwikkelingen en samenhangen*. Verkregen op 13 mei 2011 via <http://wodc.nl/onderzoeksdatabase/cenr-2009.aspx>.
- Heijden, N., van der, & Bol, M. W. (2000). *Moeilijke jeugd: risico- en protectieve factoren en de ontwikkeling van delinquent gedrag in een groep risicjongeren*. Verkregen op 13 mei 2011 via <http://wodc.nl/onderzoeksdatabase/w00183-risico-en-protectieve-factoren-en-de-ontwikkeling-van-delinquent-gedrag-in-een-groep-risicjongeren.aspx>.
- Hokwerda, Y. M. (2004). *Herstelrecht in jeugdstrafzaken. Een evaluatieonderzoek van zeven experimenten in Nederland*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

- Johnstone, G. & Van Ness, D. W. (2007). The meaning of restorative justice. In G. Johnstone & D.W. Van Ness (Ed.), *Handbook of restorative justice* (pp. 5-23). Cullompton: Willan Publishing.
- Johnstone, G. (2002). *Restorative justice: Ideas, values, debates*. Cullompton: Willan Publishing.
- Jonge, G., de, & Linden, A. P. van der (2004). *Jeugd & strafrecht. Een leer- en praktijkboek over het (internationale) jeugdstrafrecht en jeugdstraiprocesrecht*. Deventer: Kluwer.
- Lemley, E. (2001). Designing restorative justice policy: An analytical perspective. *Criminal Justice Policy Review*, 12, 43-65.
- Loeber, R (1990). Development and risk factors of juvenile antisocial behavior and delinquency. *Clinical Psychology Review*, 10, 1-41.
- Lynch, N. (2010). Restorative justice through an children's rights lens. *International Journal of Children's Rights*, 18, 161-183.
- Maxwell, G. & Morris, A. (2006). Youth justice in New Zealand: Restorative justice in practice? *Journal of Social Issues*, 62, 239-58.
- Moffit, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 674-701.
- Morris, A. & Maxwell, G. (1993). Juvenile justice in New Zealand: A new paradigm. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 26, 72-90.
- Morris, A. (2002). Critiquing the critics: A brief response to critics of restorative justice. *British Journal of Criminology*, 42, 596-615.
- Rodriguez, N. (2007). Restorative justice at work: Examining the impact of restorative justice resolutions on juvenile recidivism. *Crime & Delinquency*, 53, 355-379
- Umbreit, M., Coates, R. B., & Vos, B. (2001). The impact of victim offender mediation: Two decades of research. *Federal Probation*, 65, 29-35.
- Van Ness, D. W. (2005). *An overview of restorative justice around the world*. Verkregen op 17 februari 2011 van http://www.icclr.law.ubc.ca/Publications/Reports/11_un/Dan%20van%20Ness%20final%20paper.pdf.
- Ward, T. & Langlands, R. L. (2008). Restorative justice and the human rights of offenders: Convergences and divergences. *Aggression and Violent Behavior*, 13, 355-372
- Wat is jeugdcriminaliteit. (n.d). Verkregen op 14 april 2011 via <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/jeugdcriminaliteit/vraag-en-antwoord/wat-is-jeugdcriminaliteit.html>.
- Weijers, I. (2000). *Schuld en schaamte. Een pedagogisch perspectief op het jeugdstrafrecht*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

- Weijers, I. (2005). Herstel in het Nederlandse jeugdstrafrecht. In I. Weijers (Red.), *Het herstelgesprek bij jeugdige delinquenten. Sleutelteksten uit het internationale debat* (pp. 189-209). Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Weijers, I. (2008a). De leeftijdsgrenzen. In I. Weijers & F. Imkamp (Red.), *Jeugdstrafrecht. In internationaal perspectief* (pp. 267-282). Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Weijers, I. (2008b). Grondslagen van jeugdstrafrecht. In I. Weijers & F. Imkamp (Red.), *Jeugdstrafrecht. In internationaal perspectief* (pp. 31-52). Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Wemmers, J. A. & Cyr, K. (2005). Can mediation be therapeutic for crime victims? An evaluation of victims' experiences in mediation with young offenders. *Canadian Journal of Criminology & Criminal Justice*, 47, 527-544.
- Zehr, H. (1990). *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice*. Scottsdale: Herald Press.

Bijlage

Topiclist

1. Introductie

- Mezelf voorstellen
- Doel/inhoud interview
- Opname apparatuur/privacy
- Vragen?

2. Info jongere

- Leeftijd, hobbies, school
- Verblijf in jeugdinrichting

3. Pij-maatregel

- Ervaring/mening
- Alternatieven

4. Delict/slachtoffer in behandeling

- Hoe zijn delict en slachtoffer teruggekomen in de behandeling.
- Terugdenken aan delict
- Gevolgen van delict

5. Herstelbemiddeling

- Ervaringen
- Ideeën/mening
- Vormgeving
- Voordelen en nadelen

6. Herstelgesprek

- Vormgeving
- Voorwaarden/condities voor deelname
- Invulling